

Rus şairi Robert Rojdestvenskinin yaradıcılığı Azərbaycan tərcümələrində

Ofelya İsmayılova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
E-mail: ismayilova_ofelya@mail.ru

Xülasə. Robert Rojdestvenski M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunu bitirmiş və 1950-ci illərdə mətbuat səhifələrində dərc olunmağa başlamışdı. Onun ilk şeirlər məcmuəsi “Флаги весны” ictimaiyyətin diqqətini cəlb etmişdi. Sonrakı şeirlər və poemaları ilə yüksək pafos, obrazların rəngarəngliyi, janr və mövzu müxtəlifliyi baxımından digər şairlərdən fərqlənmişdir. Böyük vətənpərvər şair V.Mayakovski ənənələrinə sadıq qalaraq yaradıcılığında natiqlik bacarığından geniş istifadə etmiş, həmçinin ballada janrına və təntənəli nəğmələrə müraciət etmişdir.

Bu yeniliklər onun öz sağlığında rus və digər milli ədəbiyyatların gözəl ənənələrinə çevrilmişdi. Şair Azərbaycan xalqının ədəbiyyatı ilə qırılmaz yaradıcılıq tellərilə bağlı idi. Azərbaycan xalqının mübariz keçmiş, qaynar həyatı və mərd oğulları onun yaradıcılığına ilham verirdi.

Robert Rojdestvenski şeirlərində Azərbaycanı, onun xalqını, Bakını, Xəzər dənizini vəsf edirdi. “Огненный очаг” şeirini buna misal göstərmək olar.

Robert Rojdestvenski ümumxalq məhəbbəti qazanmış şairlərdəndir. Onun Nəbi Xəzri, Nəriman Həsənzadə, Məmməd Araz, Cabir Novruz və Xəlil Rza kimi istedadlı şairlərimizlə ədəbi və şəxsi yaradıcılıq əlaqələrini də xüsusi qeyd etmək lazımdır. R.Rojdestvenski yaradıcılığının əsasını Vətənə, zəhmətkeş xalqa sonsuz məhəbbət və sədaqət təşkil edir.

Açar sözlər: Robert Rojdestvenski, Azərbaycan ədəbiyyatı, bədii tərcümələr, paralellər, ədəbi əlaqələr

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 15.09.2023; qəbul edilib – 26.09.2023

Creativity of Robert Rozhdestvensky, Russian writer in Azerbaijani translations

Ofelya İsmayılova

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS
E-mail: ismayilova_ofelya@mail.ru

Summary. International poet and patriot Robert Rozhdestvensky brought a huge contribution to literature. He graduated from the Moscow Literary Institute named after M.Gorky and from 1950 he began to be published in different press bodies. The first collection of verses “Flags of Spring” attracted public attention. The following verses and poems are characterized by high pathos, large-scale images, and a variety of genres and themes. That was what distinguished him from other poets. Following the traditions of V.Mayakovsky, R.Rozhdestvensky widely used oratorical techniques in his work, at the same time he often applied the genre of ballads and solemn songs.

Even during his life, this contribution turned into good traditions of Russian and other nations. He won the love of the whole nation even in his lifetime. The poet was connected with the literature of the Azerbaijani people with strong threads. The heroic past, the ebullient life and the glorious sons of Azerbaijan nation gave him inspiration for creativity. He described in his verses about

Azerbaijan and the Azerbaijani people, Baku, the Caspian Sea. The poem “The Fiery Hearth” and other poems are examples of that.

Robert Rozhdestvensky is one of the poets who gained nationwide love. It is necessary to mention his literary and personal creative relations with our talented poets such as Nabi Khazri, Nariman Hasanzade, Mammad Araz, Jabir Novruz and Khalil Rza. R.Rozhdestvensky’s creativity consists mainly of endless love and loyalty for the motherland and hardworking people.

Keywords: Robert Rozhdestvensky, Azerbaijani literature, parallels, artistic translations

Article history: received – 15.09.2023; accepted – 26.09.2023

Giriş / Introduction

Qarşılıqlı zənginləşmə və ədəbi əlaqələrin yaranmasında bədii tərcümənin böyük rolu var. Rus-Azərbaycan ədəbi əlaqələrinin mühüm inkişaf mərhələsinə yüksəlməsində bədii tərcümənin, xüsusən də onun ən çətin sahəsi olan poetik tərcümənin rolu danılmazdır. Böyük rus şairlərinin əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümələri tərcüməçilik sənəti baxımından da diqqəti cəlb edir.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında bədii tərcümə problemi son dövrlərdə daha aktual və zəruri problemə, müstəqil elmi araşdırma sahəsinə çevrilmişdir. Bugünkü həyatımızı bədii tərcüməsiz təsəvvür etmək çətindir. Tərcümə hər bir mədəni xalqın elmi, siyasi və iqtisadi əlaqələrinin inkişafında, estetik zövqünün və mədəniyyətinin yüksəlməsində müsbət rol oynamışdır.

Azərbaycan xalqı və onun ədəbiyyatı ilə möhkəm tellərlə bağlı olan rus şairlərindən biri də Robert Rojdestvenskidir (1932-1994). O, ümumxalq məhəbbəti qazanmış yazıçılardandır. Onun Nəbi Xəzri, Nəriman Həsənzadə, Məmməd Araz, Cabir Novruz və Xəlil Rza kimi istedadlı şairlərimizlə ədəbi və şəxsi yaradıcılıq əlaqələrini də xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Əsas hissə / Main Part

R.Rojdestvenski yaradıcılığının əsasını Vətənə, zəhmətkeş xalqa sonsuz məhəbbət və sədaqət təşkil edir. Əhməd Cəmilin tərcümə etdiyi “İnam” şeirindəki parçanı onun yaradıcılığının leytmotivi hesab etmək olar:

Я –
сын веры
Веры в молчанье
под пыткой!
И в песню перед расстрелом!
Я –
сын веры в земную любовь,
ослепительную, как чудо.
Расстреливайте –
не предам знамя красное
поскольку жив!
(Рождественский, 1973, стр. с.225)

Tərcümədə:

Məni şaqqalayın –
Böyük, müqəddəs
Amalımdan əl çəkməyət,
geri durmaram.
Gülləyəyin –
o qan rəngli
al bayrağıma
Mən xəyanət etməyət,
nə qədər sağam
(Рождественский, 1973, стр. с.11)

Şeir Ə.Cəmilin çevirməsində təsirli və sirayətedicidir. R.Rojdestvenskinin həyata sərbəst, publisistik münasibəti tərcümədə qorunub saxlanmışdır.

Müvəffəqiyyətli tərcümələr sırasında R.Rojdestvenskinin “Satılmamışam”, “Mən kimə mənusu-

bam”, “Öz-özümçün” (tərcümələr C.Novruzundur), “O ilin bazar günü” (tərc. N.Xəzrinindir), həmçinin “Rekviem” (tərc. C.Novruzundur) və “İki yüz on addım” (tərc. X.Rzanındır) poemalarını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu şairlərin tərcümələri məzmunu və forması etibarilə müvəffəqiyyətli sayılır. Azərbaycan oxucuları bu böyük rus şairini əsl böyük sənətkar kimi duyur, sevir və öyrənirlər. Aşağıdakı uğurlu tərcümə nümunələrinə diqqət yetirək:

Ə.Cəmil:

<i>Нахожусь ли в дальних краях, Ненавижу или люблю – От большого, от главного Я – четвертуйте – не отступлю. Расстреляйте – не изменю Флагу цвета крови моей...</i>	<i>Hansı uzaq ölkələrdə oluram-olum, Ya sevim, ya nifrət edim, üzə vurmaram. Lakin məni şaqqalayın – Böyük, müqəddəs Amalımdan əl çəkmərəm, geri durmaram. Güllələyin – o qan rəngli al bayrağıma Mən xəyanət eləməyəm nə qədər sağam</i>
<i>(Рождественский, 1973, стр. с.121)</i>	<i>(Рождественский, 1973, стр. с. 15)</i>

Təəssüf ki, tərcüməçilər bəzən R.Rojdestvenskinin şeirlərinin çoxunda orijinaldakı dərin mənanı saxlaya bilməmişlər. Tərcümə olunan əsərlərin əksəriyyətində forma saxlanılsa da, məzmunu xeyli lüzumsuz əlavələr edilmişdir. Onlardan bəzilərini nəzərdən keçirək. Bu, “Я жизнь люблю безбожно” şeiridir.

*Я жизнь люблю безбожно!
Хоть знаю наперед,
что –
рано или поздно –
настанет мой черед.
Я упаду на камни
И, уходя во тьму,
Усталыми руками
Землю обниму...
Хочу,
чтоб не поверили,
узнав,
дружья мои.
Хочу,
чтоб на мгновенье
Охрипли соловьи!
Чтобы,
впадая в ярость,
весна по свету шла...*

*Хочу, чтоб ты
смеялась!*

И счастлива была (Рождественский, 1973, стр. с.103)

Şeirin Azərbaycan dilində üç tərcüməsi mövcuddur. Müqayisə üçün onları nəzərdən keçirək.
C.Novruz:

*Sevir həyatı,
Sevir bu ürək.
Fəsilər, illər ötüşəcəkdir.
Yaxşı bilirəm, zaman gələcək,
Mənim də növbəm yetişəcəkdir.
Görəcəyəm mən qara ölümü,
Daşlar üstə yıxılacağam.
Yumub gözümlü, açıb qolumu,
Ana torpağa sıxılacağam.
İstəyirəm ki, dostlarım buna
Heç vaxt, heç zaman inanmasınlar.
Bülbüllər dinsin qoy yana-yana,
Kədərli, qəmli oxusun onlar.
İstəyirəm ki, o günü bahar
Açsın gül-çiçək, olsun laləzar,
İstəyirəm ki, sən də o zaman
Deyib güləsən, xoşbəxt olasan* (Рождественский, 1973, стр. с.15)

Qabil:

*Ehtiramla sevirəm həyatı, yaşamağı.
Bilsəm də əvvəl-axır
Yetişəcək mənə də
Bir gün ayrılıq çağı.
Yıxılıb daş üstünə
Daş kimi qalacağam.
Yorulmuş qollarımı
Doğma ana torpağın
Boynuna salacağam.
İstərəm inanmasın
Buna dostlar, tanışlar.
Qurusun gözdə yaşlar.
İstərəm bir an
Sussun bülbüllər,
Etməsin fəqan...
İstəyirəm qəzəbindən
Üsyan etsin bahar –
Ayağı altında ərisin qar.
İstərəm ki, sən
Xoşbəxt olasan
Əbədi güləsən!* (Rojdestvenski, 1975)

Tofiq Mahmud:

*Mən sevirəm həyatı.
Ancaq
Bilirəm ki,
gec, ya tez
Mənim də növbəm çatacaq.
Yetişən zaman
ömürlük axşamçağı
Qucaqlayacağam
Mən əllərimlə
ana torpağı.
İstəyirəm ki, buna
Dostlarım inanmasın.
Bir dəqiqə də olsa
Bülbül oxumağından
dayanmasın.
İstəyirəm ki, yenə
Bahar gəzsın dünyanı.
Güllər, çiçəklər
bəzsın hər yanı.
Sən də güləsən,
bu həyatın qədrini
mənim qədər biləsən (Рождественский, 1973)*

Göründüyü kimi, tərcüməçilərin hər üçü poetik formanı saxlamağa cəhd göstərmişdir. Təəssüf ki, şeirin məzmununa xələl gəlmişdir. C.Novruzun çevirməsində şeirin adı “Sevir həyat kimi” getmişdir. Halbuki şeirin adı “Я жизнь люблю безбожно”dur. “Хочу, чтоб на мгновение охрипли соловьи” misrası isə:

*Bülbüllər dinləsin qoy yana-yana,
Kədərli-qəmli oxusun onlar*

kimi tərcümə olunmuşdur. “Охрипли” sözü, məlum olduğu kimi, Azərbaycan dilində “səsi batmış” deməkdir, lakin şair “bülbülləri qəmli-kədərli” oxumağa çağırır.

Tofiq Mahmud isə həmin misranı belə tərcümə etmişdir:

*Bir dəqiqə də olsa
Bülbül oxumağından dayanmasın.*

Bu, məqbul sayıla bilməz. Həmin misranın az-çox müvəffəqiyyətli tərcüməsini şair Qabil vermişdir:

*İstərəm bir an
Sussun bülbüllər
Etməsin fəqan.*

Və ya həmin şeirdəki “чтобы впадая в ярость, весна по свету шла” misrasını C.Novruz:

*İstəyirəm ki, o günü bahar
Açsın gül-çiçək, olsun laləzar.*

T.Mahmud:

*İstərəm ki, yenə
Bahar gəzsın dünyanı*

*Güllər, çiçəklər
Bəzəsin hər yanı.*

Qabil:

*İstərəm qəzəbindən
Üsyan etsin bahar –
Ayağı altında ərisin qar.*

kimi tərcümə etmişlər. Göründüyü kimi, bu parçaların heç biri orijinalı dəqiq ifadə etmir.

R.Rojdestvenskinin “Отдать тебе любовь” şeiri C.Novruzun tərcüməsində “Sənə könül verimmi?” kimi tərcümə olunmuşdur.

– *Отдать тебе любовь?*
– *Отдай...*
– *Она в грязи.* (Rojdestvenski, 1975, ss. c.60-61)

Tərcümədə:

– *Sənə könül verimmi?*
– *Dayanma, dur verginən...*
– *Eşqim natəmiz olsa?*
– *Eybi yoxdur, verginən...* (Рождественский, 1973, стр. с. 23)

Təəssüf ki, orijinalda tək bir kəlmədən ibarət olan “отдай” sözü əvəzinə, tərcümədə “dayanma, dur verginən” işlənmişdir və yaxud:

– *Спой – прикажу тебе...*
– *Спою.*
– *Запни для друга дверь...*
– *Запну*

misraları

– *Desəm ki, bir nəğmə de...*
– *Baş üstə.*
– *Qapını bağla dosta...*
– *Baş üstə*

kimi tərcümə olunmuşdur. Burada açıq-aşkar təhrifə və yeknəsəqliyə yol verilmişdir. Tərcümənin axıncı misraları xüsusilə zəifdir:

Tərcümədə:

– *А если сто узлов?*
– *И сто.*
– *Любовь тебе отдать?*
Любовь.
– *Не будет этого.*
– *За что?*
– *За то, что не люблю рабов*
(Rojdestvenski, 1975, s. c.63)

– *Polad bir zəncir olsa?*
– *Yararam, parçalaram...*
– *Başa gəlməz bu sevda*
– *Başdan-başa qızıla,*
gümüştə tut yolları.
– *Nə üçün axı?*
– *Çünkü sevməyirəm qulları*
(Рождественский, 1973, стр. с.24)

Göründüyü kimi, “узел” sözü oxucusu “zəncir”, “не будет этого” kimi çox yığcam və mənalı misra ona tamamilə uyğun gəlməyən:

– *Başa gəlməz bu sevda*
Başdan-başa qızıla,
gümüşə tut yolları –

cümləsi kimi təqdim olunmuşdur. Beləliklə, orijinalda çox lakonik, mənalı misralar əslinə qətiyyənlə uyğun gəlməyən, şairin fikrini təhrif edən sözlərlə əvəz edilmiş, nəticədə çox gözəl bir şeir parçası adi dialoqa çevrilmişdir.

“Огромное небо” şeirindən bir parçaya nəzər salaq:

Tərcümədə (C.Novruz):

Об этом, товарищ,
Не вспомнить нельзя.
В одной эскадрилье
Служили друзья.
И было на службе
И в сердце у них
Огромное небо –
Одно на двоих (Rojdestvenski, c. 65)

Bu haqda yazım,
Yad etsin ellər.
İki əziz dost
Bir təyyarədə
İşləyirdilər.
Bu iki dostun
Payına gözəl
Dünya düşürdü.
İş yerində də,
Qəlblərində də
İkisinə bir
Nəhəng, işıqlı
Səma düşürdü
 (Рождественский, 1973, стр. с. 31)

Göründüyü kimi, orijinaldakı 8 misralıq şeir parçası uzadılıb 13 misraya çatdırılmışdır. “Эскадрилье”nin – təyyarə, “служили”nin – işləyirdilər kimi tərcüməsi məqbul sayıla bilməz. Aşağıdakı:

Bu iki dostun
Payına gözəl
Dünya düşürdü

misraları isə orijinalda tamamilə yoxdur və tərcüməçinin əlavəsidir.

“Sizin üçün yaşayırım” şeirinin bir parçasına C.Novruzun çevirməsində diqqət yetirək:

Tərcümədə:

Если спросили бы
у меня:
– Для чего ты живешь?
Тогда я бы ответил:
– Во-первых, для тебя,
для него,
для Вас я живу.
А в конце для себя
 (Ədəbiyyat və incəsənət, 1964, s. s. 92)

Əgər mənə desəydilər:
– Sən nə üçün yaşayırsan?
Söyləyərdim mən o zaman:
– Ən birinci sənin üçün,
onun üçün,
sizin üçün yaşayırım.
Ən axırda
özüm üçün
yaşayırım
 (Рождественский, 1973, стр. с.15)

C.Novruz şeirinin orijinalında olan mənanın sərrast, dəqiq tərcüməsinə nail olmuşdur, fikrin mahiyyəti anlaşılmışdır.

Lakin şeirlərdə olan nöqsanlar tərcüməçi-şairlərin xeyirxah, çətin zəhmətlərinin müqabilində ciddi təşviş doğurmur. İnanırıq ki, Azərbaycan şair-tərcüməçiləri bundan sonra da rus poeziyasından

yeni-yeni nümunələri oxuculara təqdim edəcək və ədəbiyyatımızın qarşılıqlı əlaqələrini yüksək inkişaf mərhələsinə çatdıracaqlar.

Azərbaycan oxucuları R.Rojdestvenskini sevə-sevə oxuyub öyrəndikləri kimi, bu görkəmli sənətkar da xalqımıza, Azərbaycana, onun paytaxtı Bakıya böyük məhəbbət bəsləyirdi. Elə buna görədir ki, o, bir sıra şeirlərində Bakını, Xəzəri, Azərbaycanı və azərbaycanlıları vəsf etmişdir. İlk dəfə qədim Odlar yurduna gələn şair yurdumuzun gözəlliyinə heyran qalır, sevinc və heyrətini gizlətməyərək belə deyirdi:

*Sən ki, məni heyran etdin
Azərbaycan!
Bir çağlayan vulkan etdin,
Azərbaycan!
Baharınla nəfəs aldım,
Şəfəqinlə qanad çaldım
Sən ki, məni heyran etdin,
Azərbaycan! (Rojdestvenski, 1975)*

Bu tərcümə Xalq şairi Nəbi Xəzriyə məxsusdur. Böyük söz ustası bu görkəmli sənətkarın əsərlərini tərcümə etməklə, onu Azərbaycan oxucularına daha yaxın etmişdir.

Nəticə / Conclusion

Müasir tərcüməçilik sənəti xalqlar arasında psixoloji və estetik sədlərin dəf olunmasında əsas vasitələrdən biridir. Bu isə özlüyündə hər xalqın dünya ədəbiyyatı miqyasında tutduğu mövqeyi müəyyənləşdirməkdə əvəzsiz vasitədir.

Ədəbiyyatların və xalqların bir-birləri ilə yaxınlaşmasında, heç şübhəsiz ki, bədii tərcümə müstəsna rol oynayır. İndi ədəbi əlaqələrin artdığı bir zamanda bədii tərcümənin üföqlərini genişləndirmək faydalı bir yoldur.

Ədəbiyyat / References

- Ədəbiyyat və incəsənət.* (1964, may 16).
Rojdestvenski, R. (1975). *Sizin üçün yaşayırım.* Bakı.
Рождественский, Р. (1973). *За двадцать лет.* Москва.

Творчество русского писателя Роберта Рождественского в азербайджанских переводах

Офеля Исмаилова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА

E-mail: ismayilova_ofelya@mail.ru

Резюме. Интернациональный и патриотический певец, поэт Роберт Рождественский принес в литературу огромный вклад. Он окончил Московский литературный институт имени М.Горького и с 1950 годов начал печататься в разных печатных органах. Первый сборник стихов «Флаги весны» привлек внимание общественности. Последующие стихи и поэмы отличаются высоким пафосом, масштабностью образов, разнообразием жанров и тем. Этим он отличался от других поэтов. Следуя традициям В.Маяковского, Р.Рождественский

широко использовал в своем творчестве ораторские приемы, он в то же время часто обращается к жанру баллады и торжественной песни. Этот вклад еще при его жизни превратился в хорошие традиции русского и других народов. Он еще при жизни завоевал всенародную любовь. Поэт прочными нитями был связан с литературой азербайджанского народа. Героическое прошлое, кипучая жизнь и славные сыновья этого народа давали ему вдохновение для творчества. Он в своих стихах воспевал Азербайджан и азербайджанский народ, Баку, Каспийское море. Стихотворение «Огненный очаг» и другие стихотворения тому пример.

Роберт Рождественский – один из писателей, завоевавших истинную любовь народа. С большим удовлетворением следует отметить его литературные и личные творческие связи с нашими талантливыми поэтами, такими как Наби Хазри, Нариман Гасанзаде, Мамед Араз, Джабир Новруз, Халил Рза. Основа творчества Р.Рождественского – безграничная любовь и верность Родине, трудолюбивому народу.

Ключевые слова: Роберт Рождественский, азербайджанская литература, художественные переводы, параллели, литературные связи